

Yhteiskunnan tulee turvata lapselle vaikuttava ja välittävä sijaishuolto

Julkisen vallan vastuu sijoitettujen lasten kasvun ja kehityksen turvaamisesta on suuri. On varmistettava, että sijaishuolto perustuu aina lapsen hyvään kohteluun ja lapsi tietää oikeusturvakeinoistaan. Palvelujärjestelmän tulee vastata lapsen yksilölliseen tuen tarpeeseen koko sijoituksen ajan.

Merkitykselliset ihmissuhteet muodostavat korkealaatuisen sijaishuollon ytimen. Se edellyttää, että sijaishuollossa toimivilla aikuisilla on mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Perhehoitajat ja ammatillaiset tarvitsevat vaativassa vuorovaikutustyössään tukea ja mahdollisuuksia vahvistaa osaamistaan jatkuvasti. Lapsen edun mukaista on, että vanhemmat ja läheiset henkilöt saavat tukea sijoituksen aikana.

Korkealaatuinen sijaishuolto edellyttää panostusta lastensuojelun tutkimukseen ja kokonaisvaltaiseen sijaishuollon kehittämiseen.

Kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallinto- viranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.¹ Sijaishuollossa elävät lapset elävät ainutlaatuista lapsuuttaan, joten yhteiskunnan vastuulla on varmistaa, että kaikilla toimijoilla on riittävät resurssit ja osaamista toteuttaa lapsen erityistä suojelua ja hyvinvointia edistävää tehtäväänsä.

Suosituksukset

1. Lapsen osallisuus sijaishuollossa tarvitsee aikaa kohtaamiseen.
2. Lapsen yksilölliset tarpeet ja tärkeät ihmissuhteet on huomioitava koko sijaishuollon ajan.
3. Sijaishuollon aikaista lapsen vanhempien ja läheisverkoston tukea on vahvistettava.
4. Sijaishuollon ohjausta ja valvontaa on kehitettävä.
5. Sijaishuollon kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ja tutkimukseen tulee turvata pysyvä rahoitus.

TERMIEN SELITYKSET

Sijaishuollon muodot

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Perhehoidolla tarkoitetaan toimeksiantosuhteista perhehoitoa (sijaisperheet) tai luvanvaraista perhehoitoa (ammatilliset perhekodit). Laitoshuolto tarkoittaa lastensuojelulaitoksissa toteutettavaa sijaishuoltoa.

TERMIEN SELITYKSET

Sijaishuolto

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.

Huostaanotto

Huostaanotto on lastensuojelun viimeinen ratkaisu. Se tarkoittaa, että lastensuojelun avohuollon tukitoimet on todettu riittämättömiksi ja sijaishuolto arvioidaan lapsen edun mukaiseksi. Huostaanottoon päädytään, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa hänen terveyttään tai kehitystään. Huostaanotto voi olla ratkaisu myös silloin, jos lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään.

LAPSEN ETU

Lapsella on oikeuksia kaikkialla eliniirissään. Lapsella on lähtökohtaisesti samat oikeudet kuin aikuisella. Kaikille kuuluvien oikeuksien lisäksi kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ja Suomen perustuslaissa lapselle on turvattu tiettyjä vain lapsia koskevia erityisiä oikeuksia. Lapsen oikeus erityiseen suojeluun syrjäyttää aina sen kanssa ristiriidassa olevat aikuisten edut. Lapsen etu toteutuu, kun kaikista lapselle kuuluvista oikeuksista pidetään huolta.²

Suositus 1.

Lapsen osallisuus sijaishuollossa tarvitsee aikaa kohtaamiseen.

Osallisuus on yksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisistä yleisperiaatteista, ja sille on annettu merkittävä painoarvo lastensuojelulaissa.³ Osallisuus sijaishuollossa rakentuu lasta arvostavan kohtaamisen ja aikuisten asenteiden pohjalta. On tärkeää, että lapsi nähdään aktiivisena toimijana omassa lastensuojeluprosessissaan. Lasta arvostavalla toimintakulttuurilla on yhteys lapsen kuntoutumiseen sekä myöhemmin nuoren kiinnittymiseen osaksi ympäröivää yhteiskuntaa.⁴

Sijaishuollossa eläviä lapsia ei aina kohdata tasavertaisina toimijoina heitä koskevia päätöksiä tehtäessä tai niistä tiedotettaessa. Laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet ratkaisuihinsa huomiota tähän lasten omien näkemysten ja oikeusturvanäkökulman sivuuttamiseen.⁵ Lapsen jokapäiväisessä arjessa toimivat ammattilaiset ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ovat avainasemassa lapsen oikeusturvan ja osallisuuden vahvistamisessa.⁶ Aito osallisuus vaatii toteutuakseen kiireettömiä kohtaamisia lapsen ja aikuisen välillä.

Sosiaalityöntekijän asiakasmäärä tulee rajata kansallisen lastensuojelun laatusuosituksen mukaisesti korkeintaan 25 lapseen työntekijää kohden.⁷ Lapsen edun mukainen sijaishuolto edellyttää riittävien henkilöstöresurssien lainsäädännöllistä turvaamista myös sijaishuoltoyksiköissä, niin perus- kuin vaativan tason yksiköissä, sekä riittävästi tukea perhehoitajille.

Vaikuttava sijaishuolto edellyttää, että kaikki ammattilaiset ymmärtävät, mitä osallisuus tarkoittaa lapsen asiakkuudessa, hallinnollisissa päätöksissä ja sijaishuollon arjen käytännöissä. Osallisuuteen perustuva toimintakulttuuri edellyttää tietoista osallisuutta vahvistavien rakenteiden johtamista, jatkuvaa työntekijöiden osaamisen kehittämistä ja riittäviä työntekijäresursseja. Riittävät työntekijäresurssit mahdollistavat sen, että lapsi saa riittävästi aikaa, mikä vahvistaa lapsen osallisuutta.

Suositus 2.

Lapsen yksilölliset tarpeet ja tärkeät ihmissuhteet on huomioitava koko sijaishuollon ajan.

Lastensuojelun sijaishuollon tehtävä on tarjota lapselle palveluiden ja ihmissuhteiden osalta pysyvyyttä koko sijoituksen ajan. Oikeanlaisen sijaishuoltopaikan valinta tukee lapsen hyvinvointia ja kuntoutumista.⁸ Sijoituksen aikana lapsen tuen tarpeen mukaiset lisäpalvelut tulee tuoda lapsen luokse sijaishuoltopaikkaan. Siihen tarvitaan monialaista yhteistyötä ja yhteistä vastuunkantoa. Sijaishuoltopaikan vaihtuminen merkitsee lapselle stressaavia olo- ja ihmissuhdemuutoksia sekä katkoksia hoitoprosessiin.

Tällä hetkellä sijaishuoltopaikan valinta on liian sattumanvaraista ja lapset ovat eriarvoisessa asemassa.⁹ Tarvitaan valtakunnallinen, kaikki sijaishuollon piirissä toimivat yksiköt ja henkilöt kattava rekisteri, josta käyvät ilmi ajankohtaiset palveluiden laatu- ja saatavuustiedot.

Lapsen näkökulmasta sijaishuoltopaikan valintaa ei voi suorittaa kasvoton järjestelmän osa, esimerkiksi asiakasohjausta suorittava taho. Lapsen näkemykset ja toiveet tulee aina selvittää sijaishuoltopaikan valintaa tehtäessä. Vastuusosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että lapselle annetaan tietoa häntä koskevista suunnitelmista ja päätöksistä lapselle ymmärrettävällä tavalla kaikissa vaiheissa.

Lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden viesti on, että sijaishuollon aikana lapselle tärkeintä ovat ihmissuhteet. Lapsen etu on, että hänestä huolta pitävät sijaishuollossa toimivat aikuiset eivät vaihdu ja että lapsi voi luoda luottamuksellisen suhteen aikuiseen.¹⁰ Sijoitettujen lasten hyvinvointi on yhteydessä heistä huolta pitävien aikuisten hyvinvointiin. Tämän vuoksi sijaishuollon ammattilaisten ja perhehoitajien pysyvyyteen ja työhyvinvointiin tulee kiinnittää huomiota.¹¹

Sijaishuollossa elävillä lapsilla tulee olla pääsy mielenterveyspalveluihin, eikä lastensuojelulain mukainen sijoitus voi korvata psykiatrista hoitoa. Lastensuojelulaitoksen olosuhteissa ei voida hoitaa erittäin väkivaltaisesti käyttäytyviä ja itsetuhoisia lapsia. Tällä hetkellä erikoissairaanhoido ottaa hyvin heikosti vastuuta lapsista, joita ei voida hoitaa turvallisesti lastensuojelulaitoksen olosuhteissa. Terveystieteiden toimijoilla tulee olla vahvempi vastuu sijoitettujen lasten hoidon tarpeen arvioinnissa ja hoidon toteuttamisessa.¹²

Suositus 3.

Sijaishuollon aikaista lapsen vanhempien ja läheisverkoston tukea on vahvistettava.

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi, ja edellytyksiä lapsen kotiutumiseksi on arvioitava sijaishuollon aikana.¹³ Vanhemman kokemus vanhemmuuden merkityksellisyydestä sijoituksen aikana on lapsen elämään kuulumisen ja ihmissuhteen ylläpitämisen kannalta keskeistä.¹⁴ Sijaishuollossa tulee huomioida lapsen vanhemmat ja muut lapselle läheiset henkilöt heidän yksilöllisten voimavarojensa mukaisesti.¹⁵ Näin he pääsevät osallistumaan kasvatuskumppanuuteen ja lapsen elämään.

Lapselle tärkeiden henkilöiden osallistuminen lapsen elämään sijoituksen aikana tukee lapsen hyvinvointia sekä identiteetin ja elämäntarinan kehittymistä.¹⁶ Sijaishuollon aikana on tuettava sijoitetun lapsen koko perhettä. Perheen kannalta on tärkeää, että yksilölliseen tukeen käytettävät resurssit riittävät ja yhteistyö esimerkiksi aikuispalveluiden kanssa sujuu. Aikuispalveluiden tulee aina ottaa huomioon asiakkaan alaikäisten lasten tuen tarve ja tilanne.

Tuen työskentelyn muotoja tulee kehittää, ja perheen jälleenyhdistäminen tulee nähdä monipuolisemmin kuin vain lapsen kotiutumisenä. Lapsen oma kokemus hänelle läheisistä ja tärkeistä henkilöistä tulee huomioida työskentelyssä. Onnistunut yhteistyövanhemmuus ja kasvatuskumppanuus luovat ennakoitavuutta ja turvallisuutta lapsen arkeen. Ne antavat tilaa kasvulle ja kehitykselle. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on keskeinen lasta hoitavien aikuisten välisen toimivan yhteistyön rakentamisessa. Hänellä pitää olla tarpeeksi aikaa yhteistyöhön koko lapsen verkoston kanssa.

Suositus 4.

Sijaishuollon ohjausta ja valvontaa on kehitettävä.

Lastensuojelun sijaishuollon valvonnasta määrätään laissa. Valvonnalla on tarkoitus varmistaa, että lainsäädäntö toteutuu. Lainsäädäntö määrittää myös valvonnan toteuttamisen tavat.¹⁷ Lainsäädännön tulee olla sellaista, että se mahdollistaa sijaishuollossa elävien lasten oikeuksien täysimääräisen valvonnan.

Lastensuojelun sijaishuollon ohjaus- ja valvontatyö vaatii vahvistamista. Omavalvonnan on todettu joissakin tapauksissa peittäneen, eikä se hyvin toimiessaankaan riitä yksin turvaamaan lasten ja nuorten hyvää kohtelua ja lainmukaista

sijaishuoltoa. Valvontaviranomaisten suorittamaa ennakkollista ohjaus- ja valvontatyötä sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tekemää lapsikohtaista valvontaa tulee vahvistaa. Kynnys epäkohdista kertomiseen madaltuu, kun sijaishuollossa elävien lasten ja nuorten tietoisuus omasta asemastaan ja oikeuksistaan vahvistuu ja heillä on tietoa omista oikeusturvakeinoistaan. Toimivan ohjauksen ja valvonnan varmistaminen edellyttää, että hyvinvointialueiden, aluehallintovirastojen ja Valviran valvonnan resurssit ovat riittävät ja valvontaosaaminen on vankkaa.

Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan parissa työskentelee monia toimijoita, mikä on paikoin vaikeuttanut yhteistyötä ja tiedonkulkua. Kansallisesti yhteneväisiä ohjaus- ja valvontarakenteita on syytä kehittää yhteistyön selkiyttämiseksi

Lainsäädäntöä tulee kehittää siihen suuntaan, että aukoton tiedon kulku valvontaviranomaisten välillä toimii. Valtakunnallista rekisteriä tarvitaan paitsi sijaishuoltopaikan valinnassa myös valvonnan ja ohjauksen sujuvoittamisessa. Sijaishuollon muodosta riippumatta lapsen oikeudet ovat sijaishuollossa kaikille samat.

Sijaishuollon lapsikohtaisella valvonnalla tarkoitetaan lapsen sijoituksen ja sen tavoitteiden toteutumisen seuranta, josta vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.¹⁸ Hänen tulee olla tietoinen lapsen tilanteesta ja hyvinvoinnista tämän sijaishuoltopaikassa. Se edellyttää, että sosiaalityöntekijällä on resurssien puitteissa mahdollisuus tutustua lapseen ja lapsen tilanteeseen.

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Kuntaliitto julkaisivat vuonna 2019 lastensuojelun laatusuosituksen ja osana sitä sijaishuollon laatukriteerit¹⁹. Sijaishuollon laatukriteereitä tulee käyttää palvelujen hankinnassa ja valvonnassa, ja kriteerit tulee saattaa kansallisesti sitoviksi ja velvoittaviksi.

Suositus 5.

Sijaishuollon kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ja tutkimukseen tulee turvata pysyvä rahoitus.

Lastensuojelun sijaishuollon toimenpiteissä puututaan voimakkaasti perheen yksityisyyden suojaan ja yksilön perusoikeuksiin.

Lastensuojelun kustannukset olivat vuonna 2020 yhteensä 1,2 miljardia. Sijaishuollon osuus lastensuojelun kokonaisuuden kustannuksista oli noin kolme neljäsosaa.²⁰ Sijaishuolto on yhteiskunnalle kallis tapa auttaa lapsia ja perheitä, minkä lisäksi se vaikuttaa vahvasti yksilöiden inhimilliseen elämään.

Inhimillisesti ja taloudellisesti näin merkittävän toiminnon tutkimusperusteista kehittämistä tulee tehdä taukoamatta ja siihen tulee varata riittävät

resurssit. Yhteiskunnallisten olosuhteiden muuttuessa tarvitaan jatkumollista tutkimusta sijaishuollon vaikuttavuudesta, hyvän hoidon elementeistä ja sijaishuollossa elävien kokemuksista.

Eettisesti korkeatasoisen ja kriittistä tarkastelua kestävä sijaishuollon takaamiseksi tarvitaan tutkimusta kasvatuksellisten keinojen ja lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden ulottuvuuksista ja vaikutuksista. Lisäksi tarvitaan kehittämisorientoitunutta, avointa ja moniäänistä yhteiskunnallista keskustelua sijaishuollon tilasta sekä siihen liittyvistä ilmiöistä.

Jotta lastensuojelun asiakkaiden ja kokemusasiantuntijoiden ääni vahvistuisi ja heidän näkemyksensä huomioitaisiin, tarvitaan pysyvät rakenteet sekä kehittämissuunnitelmiin että sosiaalialan

korkeakoulutuksen koulutuskokonaisuuksiin.

Käytännön sosiaalityön ja kehittämistyön yhdistämistä tulee edistää, jotta kehittämistyö säilyttää yhteyden asiakkaiden ja työntekijöiden arkitodellisuuteen. Näin myös kokemusperäinen tieto yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutuksista asiakkaiden arkeen tulee näkyväksi. Asiakkaiden ääntä kuultaessa palveluita voidaan kehittää yhä paremmin todellisia tarpeita vastaaviksi.

LÄHTEET

1. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 3.
2. Muun muassa Hakalehto-Wainio Suvianna (2013) Ihmisoikeuksien käsikirja. Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.) Helsinki, Tietosanoma; Saastamoinen Kati (2016) Lapsen suojele vironomaisten muiden toimijoiden yhteistyönä. Edita; Lapsen edun tulkintaohje, hallituksen esitys (HE 13/1983) YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 3
3. Muun muassa YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, Artikla 12 ja 13, Lastensuojelulaki 2007/417, 5§ - Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset, Lastensuojelulaki 2007/417, 4. luku - Lapsen osallisuus.
4. Muun muassa Heino Tarja, Liukkonen Johanna, Paasivirta Annukka & Westlund Onni (2020) Osallisuus. Teoksessa Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; Manninen, Marko (2020) Hyvän hoidon viisiapila. Miten auttaa kodin ulkopuolelle sijoitettua käytösoireilevaa nuorta. Teoksessa Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
5. EOAK/806/2019; EOAK/6166/2019
6. Lastensuojelulaki (2007/417), 24 § - Vastuu lapsen edun turvaamisesta.
7. Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
8. Sinko, Päivi (2016, 5-6) Rajapinnoilla Lapsen erityisten tarpeiden huomiointi sijaishuoltopaikan valinnassa. Lastensuojelun Keskusliitto.
9. Sinko, Päivi (2016, 32-36) Rajapinnoilla Lapsen erityisten tarpeiden huomiointi sijaishuoltopaikan valinnassa. Lastensuojelun Keskusliitto.
10. Heino, Tarja (2020) Osan 2 yhteenveto - tutkimukseen perustuvia havaintoja. Teoksessa Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
11. Laine Senni, Löttönen Heidi & Pietilä Sanni (2022) Vaihtuvat aikuiset, tuntemattomat työkaverit. Ohjaajien vaihtuvuus lastensuojelulaitoksissa lasten ja työntekijöiden kokemana. Osaamista sijaishuoltoon -hankkeen raportti tammikuu 2022.
12. Laine Senni & Pietilä Sanni (2021) Jonossa. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten pääsy mielenterveyspalveluihin sijaishuoltopaikkojen kertomana. Osaamista sijaishuoltoon -hankkeen raportti.
13. Lastensuojelulaki 2007/417, 47 § - Huostassapidon kesto ja lakkaaminen.
14. Ahvenainen Armi, Hellsten Sari (2022) "Kun apu ei tunnu avulta." -lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksia lastensuojelusta. Kasper. Viitattu: 27.4.2022 <https://suomenkasper.fi/lastensuojelu/julkaisut-ja-materiaalit/> Julkaisu on osa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskas STEA:n vuosina 2020-2022 rahoittama Vanhempien ääni lastensuojeluun -osallisuushanketta.
15. Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
16. Manninen, Marko (2020) Hyvän hoidon viisiapila. Miten auttaa kodin ulkopuolelle sijoitettua käytösoireilevaa nuorta. Teoksessa Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; Timonen-Kallio Eeva, Yliruka Laura & Pekka Närhi (2017) Terapeuttisen laitospalvelun mallinnus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 23/2017; Fattore Toby & Mason Jan & Watson Elisabeth (2009) When Children are Asked About Their Wellbeing: Towards a Framework for Guiding Policy. Child Indicators Research. 2:55-57.
17. Marjamäki Pirjo & Kaikko Kirsi (2017) Sosiaalihuollon palvelujen valvonta. Teoksessa Kananoja Aulikki, Lähteinen Martti & Marjamäki Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu painos. Tietosanoma.
18. Eriksson Pia & Korhonen Päivi (2022) Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 4/2022.
19. Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
20. THL - Tilastoraportti 22/2022

LISÄTIETOJA

Elina Kekkonen,
erityisasiantuntija
Lastensuojelun Keskusliitto
elina.kekkonen@lslk.fi
040 353 1499

Johannes Jahnukainen,
asiantuntija
Lastensuojelun Keskusliitto
johannes.jahnukainen@lslk.fi
045 231 6729

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO
Armfeltintie 1, 00150 Helsinki
puh. 050 411 2380
toimisto@lslk.fi | www.lslk.fi